

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Makedonien 2007

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Situationen i landet vad avser de medborgerliga och politiska mänskliga rättigheterna kan bedömas vara relativt tillfredsställande. Ansträngningar görs att förbättra förhållandena, inte minst som en del av EU- och NATO-integrationen. Frågor om mänskliga rättigheter och ett fungerande rättssystem har fått ökad uppmärksamhet. Det yttre trycket, jämte de stödinsatser som genomförs, bidrar till en gradvis förbättring av läget. Landet är anslutet till samtliga viktigare internationella mänskliga rättighetskonventioner med hörande avtal. Eftersläpningen i rapporteringen enligt dessa konventioner är på väg att övervinnas.

Problemen med polisbrutalitet fortsätter, särskilt gentemot minoriteter. Ansatser görs för att bekämpa korruptionen men denna är fortfarande omfattande. Rättsäkerheten är fortsatt bristfällig. FN fortsätter kritisera framförallt förhållandena för intagna på olika anstalter, inklusive inom psykvården.

Avsaknaden av tillräckligt oberoende rättsprövningsinstanser är i det perspektivet betänklig. Rättsreformer pågår visserligen. En självständig rättskommission med totalansvar för rättsväsendet tar form.

Ombudsmannainstitutionen, som redan gör stor nytta, stärks ytterligare. Åklagarväsendets ställning stärks bland annat genom att undersökningsdomarnas ansvar tas över. Ett oberoende undersökningsorgan för polisväsendet förbereds. Men resultaten dröjer säkert något eller några år.

Den omfattande partipolitiseringsen, även på låg nivå, av de offentliga organen innebär framförallt en påtagligt långsam reformtakt, även inom rättsväsendet.

Då det gäller de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna finns fortsatt problem kring minoritetspersoners ställning, ett resultat dels av

diskriminerande behandling i ett samhälle som fortsatt präglas av konservativ samhällssyn med inslag av fördomsfullhet, dels av statsekonomiska begränsningar. Landet börjar återhämta sig ekonomiskt efter Jugoslaviens upplösning och den interna konflikten 2001. Tillväxtpolitiken har ännu inte givit utrymme för förbättringar för de svaga i samhället. Flera av landets millenniemål ser trots det ut att kunna nås.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Makedonien har tillträtt de centrala konventionerna om mänskliga rättigheter, såväl FN- som Europakonventioner:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, (ICCPR; 1991) samt tilläggsprotokollen om enskild klagorätt och avskaffandet av dödsstraffet (1995) Rapport för 2000 inkommen oktober 2006
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, (ICESCR; 1994).
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, (CERD;1991).Senaste rapport avseende 1998 inkom 2006.
- Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, (CEDAW; 1994) samt tilläggsprotokollet om enskild klagorätt. Rapport februari 2007 utestående, senaste rapport maj 2004.
- Konventionen mot tortyr, (CAT; 1994). Rapport 2003 utestående. Senaste rapport avseende 1999 inkom april 2006. Tilläggsprotokollet om förebyggande av tortyr undertecknades den 1 september 2006.
- Konventionen om barnets rättigheter, (CRC, 1991) samt de två tillhörande protokollen om barn i väpnade konflikter och om handel med barn. Konventionsrapport avseende 1998 samt protokollrapporterna avseende 2005 och 2006 utestående.
- Flyktingkonventionen samt det tillhörande protokollet från 1966 (1994).
- Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen(ICC, 2004). Dock har landet slutit ett bilateralt avtal med USA om att inte utelämna åtalade amerikanska medborgare till ICC, vilket strider mot EU:s riktlinjer i frågan.
- Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen)
- Den europeiska konventionen mot tortyr, inhuman eller förnedrande behandling eller bestraffning.
- Den europeiska sociala stadgan.
- Den europeiska konventionen om adoption av barn
- Europeiska konventionen om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn.

- Europeiska konventionen om utomäktenskapliga barns rättsliga ställning
- Europeiska konventionen om utövandet av barns rättigheter
- Europarådets stadga för regionala språk och minoritetsspråk (undertecknat, ännu ej ratificerat)
- Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter
- Europeiska konventionen mot trafficking (undertecknat, ännu ej ratificerat)

Den eftersläpning i rapporteringen som framgår av denna sammanställning är enligt uppgifter från lokala FN-källor på väg att övervinnas.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Den främsta källan till kränkningar av rätten till liv och kroppslig integritet är polis- och domstolsväsendets agerande. Den makedonska straffrätten närmar sig formellt sett den standard som förväntas av ett EU-land, men tillämpningen är ännu bristfällig. Detta beror inte bara på bristande insikter utan även på politiseringen av statsorganen och på korruption.

Misshandel av gripna personer förekommer, liksom fall av polisövervåld gränsande till tortyr vid gripanden och/eller häktningar. Särskilt utsatta i detta avseende är personer tillhörande etniska minoriteter. I samband med polisgripanden förekommer inte sällan skottlossning.

Inrikesministeriets interna utredningsfunktion fungerar inte tillfredsställande och fall av polisbrutalitet lagförs mycket sällan. Situationen bedöms dock ha förbättrats något under senare tid.

Internationella Röda Korset uppskattar att 14 personer fortsatt saknas efter 2001 års väpnade konflikt, som begränsades till landets nordöstra delar.

Även om det kan finnas politiska och etniska övertoner i den offentliga diskussionen runt de våldsfall som numera förekommer, rör det sig nästan undantagslöst om uppgörelser mellan kriminella grupper. Våld mellan politiska grupperingar, åtminstone i grövre form, tycks i stort sett ha upphört.

En omfattande polisreform genomförs med stöd av det internationella samfundet. En ny polislag antogs 2006 men tillämpas ännu inte fullt ut. EU, Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) och andra reformpartners ger stöd till makedonska myndigheter för polis- och rättsreformer.

Ett allvarligt problem vad avser förhållandena för frihetsberövade personer gäller överbeläggning på anstalter, personalbrist och att olika kategorier av intagna inte separeras. Europarådet besökte landets fängvårdsinstitutioner i

november 2005 och ansåg i stort att förhållandena var acceptabla, men framförde en rad rekommendationer.

FN:s Tortyrkommittén (CPT) har besökt landet sju gånger, senast i oktober 2007. Vid besöken har samarbetet med makedonsk sida bedömts vara relativt gott, med viss reservation för säkerhetstjänsten (UBK). Starkast kritik riktar CPT mot polisövervåld, misshandel av intagna på anstalter (inklusive minderåriga), samt bristande system för att utkräva ansvar och rättsinstansers uppenbara passivitet vid sådana fall. Förhållandena på psykiatriska institutioner bedömdes som undermåliga och på vissa avdelningar som liknande omänsklig och förnedrande behandling.

Fall har dokumenterats där domare har ignorerat rekommendationer av rättspsykiatrisk expertis om alternativa påföljdsformer för psykiskt störda och unga personer har ignorerats av domare. Möjlighet att utdöma vissa alternativa straff finns i lagen men detta utnyttjas ännu inte.

4. Dödsstraff

Dödsstraffet är avskaffat i Makedonien.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Polisen har rätt att hålla personer i förvar utan domstolsbeslut i högst 24 timmar och personen har rätt att omedelbart kontakta en advokat. Det förekommer att polisen bryter mot dessa bestämmelser. En lagändring har dock avskaffat en praxis som inneburit en i det närmaste automatisk frihetsberövning vid misstanke om brott. Detta hindrar inte att arresterade personer i princip slentrianmässigt häktas. Det förekommer vidare att fångar kvarhålls utöver den lagliga utredningstiden med hjälp av påstått behov av psykiatrisk vård. Uppgifter finns om att så kallade informationssamtal ('informative talks'), där polisen kallar in misstänkta eller vittnen utan att klart informera om syftet, ännu är vanliga.

Kampen mot terrorismen har påverkat rättstillämpningen i enskilda fall i Makedonien. Allvarliga fall av övergrepp som det när en tysk man med libanesiskt ursprung i december 2003 greps (Khaled El-Masri ärendet) och överlämnades till CIA, varefter han olagligen flögs till en flygbas i Afghanistan har emellertid inte upprepats. Makedonska myndigheter och parlamentet har inte utrett och avser heller inte, enligt uttalanden av ansvariga i parlamentet, utreda El-Masri ärendet. Oron efter detta fall lever kvar och albanska medborgare upplever ibland att man behandlas med misstänksamhet vid framförallt gränspassering. EU fortsätter att peka på detta ärende och Europaparlamentets slutsatser i fallet, senast vid möte i Skopje den 26-27 november 2007 i underkommittén för Rättsfrågor, frihet och säkerhet.

Periodvis etablerar sig kriminella grupper i avlägsna bergsbyar i de etniskt-albanska delarna av landet. Polis visar numera återhållsamhet vid tillslag mot dessa. Man söker alltmer aktivt undvika att oskyldiga drabbas. Det relativt nyinrättade organet för krisinsatser, Crisis Management Center (CMC), utnyttjats ännu inte för stöd till innevånare i lokalsamhällen som drabbas av våldsamheter av detta slag.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Ett av de största problemen för medborgarna, för den ekonomiska utvecklingen och för EU-närmandet är den bristfälliga rättssäkerheten. Problemen härrör från undermålig lagstiftning, svaga omoderna institutioner med otillräcklig kompetens och bristande materiella resurser. Låga löner för också med sig en utbredd korruption. Allmänhetens tilltro till rättsvärdande institutioner är följaktligen låg. En oproportionerligt stor mängd administrativa mål når högsta domstolen vilket ger denna instans en extrem arbetsbörda och har resulterat i att domstolen har begränsade möjligheter att ta upp mål med prejudicerande verkan.

Det är inte ovanligt att lägre rättsinstans väljer att bortse från utslag i högre instans, även i samma ärende. Att rättsystemet inte följer domstolarnas rangordning anser organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) beror på, mer är något annat, bristande domarkompetens.

En förvaltningsdomstol med åtta domare inrättades i slutet av 2007 och en lag om mindre förseelser har instiftats, något som kommer att bidra till att minska de stora anhopningar av mål som övriga domstolar nu dras med. Förvaltningsdomstolen kommer dock inledningsvis att brottas med problem därför att domarna är oerfarna och antal vilande ärenden sägs uppgå till 7 000.

Verkställigheten av domar är bristfällig, särskilt när det gäller civilrättsliga mål, eftersom domare mot betalning eller under politiskt tryck kan fördröja förhandlingar, ta upp mål på nytt och med liknande metoder förhindra verkställande. Rättsskyddet kan i praktiken anses vara svagt.

Vid årsskiftet 2005/2006 antogs ett antal konstitutionsändringar som banade vägen för en rättsreform, där domstolarnas oberoende och effektivitet har förstärkts. Det för rättssäkerheten centrala rådet (Judicial Council) har reformerats i syfte att minska politiskt inflytande på domstolarnas sammansättning och funktion. Tillsättande av samtliga ledamöter dröjde till slutet av 2007.

Flera nya lagar har antagits som ett led i att omstrukturera rättsväsendet samt förbättra dess verksamhet. Effekter av lagändringar och reformer dröjer dock. Problem avseende effektivitet och oberoende får anses ha minskat något sedan

föregående år. Ett problem i den pågående reformen är att domare inte alltid hinner ta del av den stora mängd nya lagar som införs, vilket leder till att den nya lagstiftning ej tillämpas.

En lag om rätt till offentlig information finns sedan 2006, men efterlevs dåligt. Det finns exempel på att domar inte lämnas ut, och att datum för rättegångar hålls hemliga. Okunnigheten om offentlighetsprincipen är alltför utbredd.

Den mest omfattande korruptionen mätt i pengar står att finna inom statlig förvaltning, främst i samband med offentlig upphandling, utfärdande av licenser och koncessioner samt då ministrar fattar beslut obundna av fasta regler (diskretionär beslutanderätt). Korruption förekommer också i enskilda personers vardagskontakter med myndigheter, särskilt i de fall då den enskilde är direkt beroende av myndighetspersonens beslut som exempelvis tull, trafikpolis, sjukvård och utbildning.

Den nya center-högerregering som tillträdde i september 2006 har, vid sidan av EU- och NATO-integration, utpekat ekonomisk utveckling och kamp mot korruption som sina två viktigaste prioriteringar. Viss förbättring avseende den legislativa och institutionella ramen för antikorrupsionsarbete har gjorts, men på nivåerna under ministrar och i myndigheterna förväntas betalning under bordet eller andra favörer. Antalet fall där högre tjänstemän, poliser och tulltjänstemän dömts för korruption växer dock. Makedonien har förbättrat sin ställning i Transparency Internationals korruptionsindex från plats 105 förra året till plats 84 i år.

Makedoniens åklagarmyndighet har ännu inte den självständiga ställning som krävs, men en reform för prövningsinstanser har inletts i samverkan med OSSE. De lagreformer som kommer att krävas dröjer sannolikt ännu något år.

De lagreformer som planerats i samverkan med OSSE för att stärka status och oberoende för landets prövningsinstanser har ännu inte genomförts. Trots detta har landets ombudsmannainstitution under året utvecklats i positiv riktning med ökad integritet, effektivitet och genomslag. Den kraftiga ökningen i antal ärenden återspeglar både växande kunskap om och förtroende för ombudsmannen och dess funktion hos allmänheten. Den tidigare kritiken mot ombudsmannen för politisering och för att i alltför hög grad försvara albanska medborgares rättigheter har stillats något, i takt med att ombudsmannens roll och funktion stärkts och blivit mer känd.

Under 2006 inkom 343 klagomål mot Makedonien till Europadomstolen i Strasbourg, varav 66 avvisades. Under 2007 har knappt 100 nya ärenden registrerats. Makedonien fälldes under 2006 för konventionsbrott i sju mål, som alla handlade om rättsprocessens tidslängd. Under 2007 slutade 13 ärenden i fällande dom.

7. Straffrihet

Makedonien samarbetar med den Internationella krigsförbrytartribunalen i Haag för före detta Jugoslavien (ICTY).

Efter den väpnade konflikten 2001 träffades en överenskommelse mellan de stridande parterna, den slavisk makedonskt dominerade dåvarande regeringen och den etniskt albanska gerillarörelsen National Liberation Army. Överenskommelsen slog fast att amnesti skulle ges till alla som utfört brott under konflikten, men inte för krigsförbrytelser. I januari 2005 antogs en lag som gav amnesti till alla makedonska medborgare som begått krigshandlingar under konflikten 2001-2002, förutom för brott som ligger under ICTY:s jurisdiktion och som ICTY valt att inleda process mot. ICTY inledde förundersökningar i fem fall i oktober 2002. De mål som redan tagits upp i makedonsk domstol lades ned och personerna fick amnesti i enlighet med den nya lagen, vilket föranledde stark kritik från MR-organisationer. Frågan är ännu politiskt mycket känslig.

Rättegången mot två anklagade för övergrepp under den väpnade konflikten 2001 (Boškoski och Tarčulovski) inleddes i april i år. Ytterligare fyra ärenden under ICTY:s jurisdiktion avses överföras till Makedonien, i enlighet med ICTY:s avslutningsstrategi. Brister inom det makedonska rättsväsendet har dock försenat överförandet.

Det förekommer att välkända kriminella figurer under arresteringsorder tillåts röra sig obesvärat, till och med i publika sammanhang, utan att polisen ingriper.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Media- och yttrandefriheten respekteras generellt och censur är förbjuden. Trots att landet bara har ungefär 2 miljoner invånare finns många medier. Dessa följer i huvudsak etniska linjer. Det finns ett antal rikstäckande tidningar, flera av dem privata. En statlig radio och TV-kanal, MRTV, tillhandahåller rikstäckande sändningar på både makedonska och albanska. Närmare 150 lokala privata TV- och radiostationer finns, bland annat romska och några albanska TV-stationer. En statlig och en privat nyhetsbyrå finns. Daglig nyhetsservice på engelska finns.

Inga medier i landet är öppett regeringsstyrda, men ägarkoncentrationen är mycket hög och privata medier ägs av ett fåtal enskilda personer med kopplingar till större företag och partielit.

Indirekt politisk påverkan på medier är märkbar och sker främst genom ekonomiska påtryckningar, till exempel i frågor om licenser och genom att

partier och statlig förvaltning förvägrar obekväma journalister information. Attentat mot TV-sändare förekommer och anses ha koppling till konflikter mellan partier.

Det är relativt vanligt att regeringsmedlemmar och myndighetspersoner anmäler journalister för förtal eller ärekränkning. Lagstiftningen stipulerade tidigare tre till sex månaders fängelsestraff för förtal, men sedan 2006 kan endast bötesstraff utmätas.

Nationell lag medger registrering av endast en församling från varje trosåskådning, vilket således begränsar religionsfriheten. Övriga samfund kan ändå verka, men inte med officiell ställning. Staten har vidare ingripit i kyrkofrågor på ett sätt som gynnar den inhemska ortodoxa tron på ett sätt som inte kan sägas vara kännetecknande för en sekulariserad statsapparat. Relationerna mellan de makedonska, serbiska och grekiska ortodoxa kyrkorna ses även som en politisk och nationalistisk fråga. Kontroverser kan förekomma gällande uppförande av religiösa byggnader, främst katolska och muslimska.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Makedonien är en parlamentarisk demokrati. Val till parlamentet och kommunförsamlingar hålls vart fjärde år, medan presidenten väljs för fem år i taget. Parlamentet består av 120 ledamöter. De politiska partierna är etniskt homogena och scenen domineras av slaviska makedonier och etniska albaner. Även andra etniska minoriteter har egna partier och i parlamentet finns de romska, serbiska, bosniska och turkiska minoriteterna representerade.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Makedonien är en parlamentarisk demokrati. Val till parlamentet och kommunförsamlingar hålls vart fjärde år, medan presidenten väljs för fem år i taget. Parlamentet består av 120 ledamöter. De politiska partierna är etniskt homogena och scenen domineras av slaviska makedonier och etniska albaner. Även andra etniska minoriteter har egna partier och i parlamentet finns de romska, serbiska, bosniska och turkiska minoriteterna representerade.

De politiska institutionerna har ett formellt fungerande ramverk, men partierna är i hög grad drivna av privata ekonomiska och andra intressen snarare än ideologi. Sedan självständigheten finns en praxis att regeringen bildas av ett slavisk makedonskt parti och ett etniskt albanskt. I regeringsställning har partiledningarna hittills sett parlamentet mest som en röstningsmaskin.

En ny vallag antogs i december 2005. Den innebar en omfattande reform för att sammanföra landets sju olika vallagar till en gemensam lag. Bland annat ingår reglering av partifinansiering i den nya lagen. Även ett kvoteringsystem

infördes, vilket ledde till att kvinnlig representation i parlamentet efter det senaste valet ökade från 17,5 procent till 28 procent.

De senaste parlaments- och lokalvalen, 2006, präglades av valfusk i olika former, exempelvis stulna valsedlar, hot mot väljare, ”kollektiva” röstningar och manipulation av röstlängderna. Så kallad familjeröstning, det vill säga att mannen röstar för kvinnorna i familjen, förekommer. Enligt OSSE:s organisation för demokrati och mänskliga rättigheter (ODIHR) innebar förra årets parlamentsval dock en förbättring i detta avseende jämfört med lokalvalen 2005, som innehöll en större mängd oegentligheter.

Spänningar mellan de politiska blocken och en maktkamp mellan de albanska politiska partierna har efter valet i juli 2006 lett till blockering av det politiska arbetet och av den demokratiska processen. Det internationella samfundet riktar kritik mot avsaknaden av en konstruktiv dialog mellan regering och opposition.

Den så kallade Ohrid-överenskommelsen från 2001 medför att särskilda regler utformats även för parlamentsarbetet. Förutom garantier för minoriteter att få representation, kommer viss lagstiftning att kräva kvalificerad, etnisk majoritet (enligt så kallade Badinter-regler). Svårigheterna för partierna att enas om vilka lagar som ska omfattas av dessa majoritetsregler har bidragit till tidvis bittra politiska förvecklingar, även inom de etniska grupperna. Detta har i sin tur bromsat de reformer som krävs för att Makedonien ska kunna inleda förhandlingar om medlemskap i EU. Ohrid-överenskommelsen kom till stånd med hjälp av bland andra EU-ordförandelandet Sverige, och inte minst dåvarande utrikesministern Anna Lindh ansträngningar. Överenskommelsen undertecknades i den vackra staden Ohrid, därav namnet.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

FN:s senaste rapport om förverkligande av millenniemålen, pekar både på tilltagande fattigdom och social marginalisering, detta på grund av den långsamma reformprocessen. Framst pekar man på den höga arbetslösheten, brister inom utbildningsväsendet och utsatta grupper, framst romernas, svårigheter att göra sig gällande. Men flera av millenniemålen ser ändå ut att kunna nås. FN:s utvecklingsfond (UNDP) har slutligen pekat på behovet av bättre statistik och en harmonisering mellan millenniemålen och målen inom EU-integrationen.

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Omstruktureringen av den tidigare socialistiska ekonomin och av rättsväsendet samt privatiseringen av statliga företag bidrar till att arbetslösheten ligger kvar på en hög nivå. Den officiella arbetslöshetssiffran uppges vara närmare 37 procent, men regionala variationer finns och i vissa kommuner i norra Makedonien är nivån så hög som 80-90 procent. Den informella ekonomins omfattning är emellertid så pass omfattande att den verkliga arbetslösheten torde vara betydligt lägre. Arbetslösheten förblir trots det ett allvarligt problem. En majoritet av de arbetslösa är kvinnor, särskild bland de långtidsarbetslösa.

Arbetsrätten har genomgått en gradvis försämring av anställdas rättigheter, i syfte att göra arbetsmarknaden mer flexibel och därmed attraktiv för företagare. Arbetskyddslagstiftningen är bristfälligt. Arbetare i den informella sektor är helt utan rättsligt skydd.

Politiseringen är omfattande på alla nivåer och inom alla näringar, särskilt inom den offentliga sektorn. Politiska hänsynstaganden vid anställningar är regel snarare än undantag, vilket inte minst efterspelet från det senaste valet visat. Stora personalförändringar långt ner i den statliga hierarkin ägde rum efter maktskiftet.

I enlighet med Ohridavtalet från 2001 skall representationen av etniska minoriteter i offentliga organ bättre återspegla befolkningens etniska sammansättning. Under senare år har anställda tillhörande etniska minoriteter ökat inom den offentliga sektorn. Enligt en undersökning av 175 institutioner gjord av regeringens utgör personer ur minoriteterna 13 procent av de offentligt anställda, vilket inte når upp till en befolkningsmässig balans.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Makedoniens hälsovård lider av låg kapacitet och bristande resurser, sett ur ett västeuropeiskt perspektiv. Miljön i landet är på vissa platser så förorenad att den är direkt hälsovådlig för de boende. Betydande framsteg görs dock på vissa hälsovårdsområden. I stort sett alla barn vaccineras mot TBC, difteri, kikhosta, stelkramp, polio och mässling samt hälften mot hepatit B. I genomsnitt missar vart femte barn någon av dessa vaccineringsprogram.

Barnadödligheten har nära nog halverats de senaste fem åren. Mödravården har också förbättrats. Landets millenniemål på dessa båda områden beräknas komma att uppnås. Detsamma gäller kampen mot HIV/Aids, malaria och andra allvarliga, smittsamma sjukdomar.

Sjukvården är statligt subventionerad, men ändå tvingas makedonierna betala mer än som anges. Under sjukhusvistelse måste man ofta själv tillhandahålla läkemedel. Låga löner för anställda inom sjukvården gör att korruption i form

av mutor och favörer genom kontakter är ett utbrett sätt att få bättre och snabbare behandling. De svagaste i samhället drabbas hårt av detta.

12. Rätten till utbildning

Den makedonska författningen garanterar rätten till grundskole- och gymnasieutbildning. Obligatorisk skolgång gäller från 7 års ålder. I stort sett alla barn (98 procent) går i skolan, flickor och pojkar i samma utsträckning. Bakom dessa positiva siffror döljer sig dock betydande skillnader. Bland barn i fattiga familjer är andelen som slutför utbildningen lägre, lägst bland romer, av vilka mindre av hälften går ut grundskolan. Landets millenniemål på detta område beräknas trots detta att komma att uppnås.

Sämst utbildning riskerar flickor att få, särskilt på landsbygden och de som tillhör socialt svagare grupper som romer. Fattiga familjer prioriterar ofta sönerns utbildning. Långa avstånd till skolan samt kulturella föreställningar om att utbildning är mindre viktigt för flickor bidrar till detta. Aktiva insatser görs idag för att öka andelen minoriteter inom den högre utbildningen och användningen av minoritetsspråk ses över.

Gymnasieskolan har nyligen gjorts obligatorisk. Redan dessförinnan gick drygt 80 procent av ungdomarna vidare till gymnasiet, med en svag tendens att flickor är underrepresenterade. Ungdomar från fattiga familjer och, åter igen särskilt från romafamiljer, går inte lika ofta vidare till, och ännu färre slutför, gymnasieutbildningen.

Kvaliteten på utbildningen bedöms vara dålig och inte anpassad till dagens behov. Till detta bidrar också att föräldrar förväntas betala för skolbarns luncher och skolböcker. För svagare grupper, såsom romer och vissa albaner, utgör detta ett reellt hinder för möjlighet till utbildning. Utbildningssystemet är starkt segregerat mellan etniska grupper, en tendens som förstärkts under senare år. Korruption inom utbildningsväsendet är också ett problem.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Medelinkomsten i Makedonien motsvarar ungefär 230 euro per månad och har ökat med 3 till 4 procent de senaste åren. Studier av Världsbankens visar att mellan 20 och 30 procent av befolkningen i Makedonien lever under fattigdomsstrecket. Hälften av barnfamiljerna kan betraktas som fattiga, men då tas även annat än inkomsten i beräkning till exempel boendestandard och sanitära förhållanden.

Ekonomi, som redan efter självständigheten var dålig, försämrades ytterligare i samband med den väpnade interna konflikten 2001 och har först det senaste året återhämtat sig helt. Tillväxten för 2006 var nära 4 procent och väntas 2007 kunna stiga till mellan 5 och 6 procent. Makedonien rankas som nummer 69 av

177 länder på UNDP:s utvecklingsindex. Detta är en försämring jämfört med 2006 då Makedonien kom på plats 66.

Betydande summor skickas hem från makedonska medborgare som bor i övriga Europa och USA, främst till den albanska delen av befolkningen, men dessa pengar ingår som regel inte i officiella beräkningar.

Landets romer har en lång rad sociala och ekonomiska problem. Ohälsosamma levnadsförhållanden, förvärrade av dålig kost samt brist på sjukvård och mediciner, förkortar medellivslängden. Låg utbildningsnivå och diskriminering utestänger i princip romer från den reguljära arbetsmarknaden. Många romer saknar identitetshandlingar och/eller medborgarskap och har därmed inte tillgång till det grundskydd som följer med detta.

Miljöförstöringen i landet är ett stort problem som i vissa regioner påtagligt sänker människors levnadsstandard och livslängd. Luftföroreningar, bristen på adekvat sophantering och industriutsläpp samt i några fall otjänligt dricksvatten innebär en hälsofara för många människor.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Diskriminering på grund av kön är förbjuden enligt författningen. Kvinnans situation är dock utsatt. Inom de albanska och romska grupperna är kvinnans ställning särskilt svag. Utvecklingen mot ett erkännande av kvinnans rättigheter går långsamt. En jämställdhetslag antogs i juni 2006. Det är emellertid för tidigt att uttala sig om effekter av denna.

Kvinnors inflytande i näringsliv och politik är fortfarande begränsat, även om positiva tendenser märks. Kvinnors aktivitetsgrad är fortsatt lägre än mäns och de är överrepresenterade i lågt betalda jobb och inom den informella sektorn. Enligt den nya vallagen ska partiers kandidatlistor innehålla 30 procent kvinnor, vilket bidrog till att representation av kvinnor i parlamentet efter senaste valet ökade från 17,5 procent till 28 procent).

En familjelag som antogs 2004 rubricerar våld mot hustru och barn i hemmet som straffbart. Våldtäkter och kvinnomisshandel är enligt enskilda organisationer vanligt förekommande, men anmäls sällan. En huvudorsak till detta är bristande samhälleligt stöd till misshandlade kvinnor. Förståelsen hos släkt och familj för en kvinnas situation vid hustrumisshandel bedöms som generellt låg.

Människohandel med kvinnor förekommer. Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) och andra bedömer att 200 - 400 kvinnor passerar

landets gränser i denna handel. Makedonien är i första hand ett destinations- och transitland, men blir i ökad utsträckning även ett ursprungsland. Även intern människohandel har ökat. Statistiken på området ger intrycket att antalet internationella offer har minskat under senare år, vilket dock är missvisande. Färre offer registreras hos myndigheterna på grund av att de i många fall betraktas som illegala immigranter och därmed omedelbart deporteras. Dessutom har handeln med sexuella tjänster ändrat karaktär och blivit mindre synlig.

Med hjälp av internationella organisationer har regeringen vidtagit vissa åtgärder för att bekämpa den gränsöverskridande människohandeln. Inrikesministeriet har bland annat inrättat ett tillfälligt skyddat boende inför avvisning till ursprungslandet, en verksamhet som drivs i samarbete med den mellanstatliga organisationen för migrationsfrågor (IOM) samt med ett par lokala enskilda organisationer. Dessa lokala organisationer stöds av bland andra Sverige. Avslöjanden om kriminella nätverk som bedriver människohandel och där tjänstemän varit inblandade, har rönt stor uppmärksamhet.

Makedonien ratificerade det så kallade Palermo-protokollet i januari 2001, vilket innebär att landet har åtagit sig att stärka insatserna i kampen mot organiserad brottslighet, särskilt handel med kvinnor och barn. En ny nationell handlingsplan mot människohandel antogs i mars 2006 och en nationell kommitté för åtgärder mot människohandel har inrättats. En ny lag om vittnesskydd är antagen, men efterlevs inte alltid.

15. Barnets rättigheter

Makedonien ratificerade FN:s barnkonvention 1993 och antog i år en handlingsplan för skyddet av barns rättigheter. Ännu kvarstår flera hinder för en fullständig tillämpning av konventionen, till exempel ofullständig lagstiftning och brist på resurser för att ge barn sjukvård, utbildning och omsorg.

En dryg fjärdedel av Makedoniens befolkning är under 18 år. Makedonien har åstadkommit regionens snabbaste minskning av barnadödlighet. Mer än nittio procent av alla barn i Makedonien blir idag vaccinerade. Tillgången till sjukvård skiljer sig dock mycket mellan stad och landsbygd, liksom mellan socioekonomiska grupper, där romerna har det sämst.

Enligt FN:s barnfond (UNICEF) finns det mellan 500 och 1 000 gatubarn i landet. Tiggeri och barnprostitution förekommer, liksom människohandel med barn, och offren återfinns främst bland romska barn. Barnäktenskap förekommer, främst inom den romska minoriteten. Statistiken på området är dock mycket osäker. Socialministeriet driver ett dagvårdshem för gatubarn.

En separat lagstiftning för ungdomsbrott har nyligen antagits. Det finns korrektionsanstalter och ungdomsfängelser, som förstås lider samma brister som övriga rättsvårdande institutioner.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Enligt 2002 års folkräkning utgörs Makedoniens minoriteter av albaner (cirka 25 procent, turkar (3,5 procent), romer (2,5 procent), serber (2 procent), bosniaker (1 procent) och vlacher (0,5 procent).

Folkgrupperna i Makedonien lever i stort sett i parallella samhällen, skilda från varandra och under olika livsbetingelser. Konflikten 2001 ledde till att avståndet mellan albaner och slaviska makedonier ökade, en trend som snarare förstärks än avtar. Etnisk segregering är kanske tydligast i skolsystemet, vilket kan få förödande konsekvenser för förståelse och tolerans hos den uppväxande generationen. Etniskt motiverat våld förekommer relativt sällan, men oroande är senare tids etniskt färgade bråk på skolor.

Ohridavtalet, som slöts efter den väpnade konflikten 2001, har lett till att stora förändringar i den nationella lagstiftningen genomförts rörande minoriteters ställning, beslutsfattande i såväl centrala som lokala organ, användande av minoritetsspråk och lokalt självstyre. Dessa lagändringar ger minoriteter, särskilt albaner, en starkare ställning. Övriga minoriteter tenderar att hamna i skymundan.

Reformerna innebär bland annat att förvaltningen ska sträva efter etnisk jämvikt bland anställda, samt att albanska eller annat minoritetsspråk erkänns som officiellt språk tillsammans med makedonska i kommuner där fler än 20 procent av befolkningen tillhör en etnisk minoritet. De albanska krafterna strävar efter ett erkännande av albanska som officiellt språk, till exempel i parlamentet.

Den lagstiftningsmässiga delen av Ohridavtalet är i stort sett genomförd, medan mycket arbete kvarstår för praktiskt genomförande och efterlevnad. Den nya regeringen säger sig därför vilja satsa mer på Ohridavtalets praktiska genomförande och har aviserat budgetförstärkningar och ett samlat grepp på etnisk mångfald inom administrationen. NATO- och EU-integrationen förutsätter också detta.

Under 2007 har politiska problem bromsat genomförandet av Ohridöverenskommelsen, men ansträngningar från både regering och opposition i parlamentet mot slutet av 2007 kan leda till konstruktiva lösningar.

Vid en kartläggning som regeringen gjort konstaterades att 13 procent av arbetskraften i 175 statliga institutioner tillhörde en etnisk minoritet. Denna siffra säger man sig vilja höja.

Romernas rättigheter har på många områden åsidosatts och de råkar mer ofta än andra ut för olika former av diskriminerande behandling och polisbrutalitet. Detta avspeglar en allmän nedvärderande inställning till romer i samhället. Bland annat på grund av problem med att få identitetshandlingar och därmed sakna registrering i olika nationella system. Detta leder också till svårigheter att erhålla makedonskt medborgarskap varför de berövas möjligheterna att åtnjuta grundläggande rättigheter.

EU-närmandeprocessen har bidragit till att även frågan om romers rätt får ny uppmärksamhet. Det kan emellertid konstateras att romerna i Makedonien har en relativt sett bättre ställning och åtnjuter fler rättigheter i samhället än romer i regionens övriga länder.

Europas största romska kommun finns i Skopje, Suto Orizari, där man även har en romsk borgmästare. Det finns även två romska representanter i parlamentet och en romsk viceminister på socialministeriet.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Diskriminering är förbjuden i konstitutionen och straffbelagd i straffrätten, men sexuell läggning nämns ej explicit i detta sammanhang. En ny allmän lag rörande icke-diskriminering, vilken inkluderar bland annat diskriminering på grund av sexuell läggning, behandlas i parlamentet sedan våren 2006. Lagförslaget skulle innebära en avsevärd förbättring av rättsläget, då det förtydligar och utvidgar diskrimineringsbegreppet och gör det straffbart även för enskilda individer, inte som tidigare bara statliga organ, att agera diskriminerande. Ett utkast till en partnerskapslag har utarbetats i samarbete mellan enskilda människorättsorganisationer. Lagstiftningen i övrigt är på många punkter diskriminerande. Till exempel anger lagen som reglerar militärtjänst att homosexualitet är en straffbar handling, en lag som i ett mål 2005 befästes av Makedoniens författningsdomstol.

Homosexualitet är fortfarande ett mycket känsligt ämne som får litet uppmärksamhet i den allmänna debatten. Toleransnivån gentemot homo-, bi- och transsexuella personer (HBT) är låg och få ur denna grupp vågar öppet visa sin sexualitet av rädsla för att mista såväl arbete som vänner. Öppet våld mot HBT-personer är dock inte vanligt förekommande.

18. Flyktingars rättigheter

Makedonien har anslutit sig till 1951 års flyktingkonvention. Majoriteten av de asylsökande som beviljas uppehållstillstånd får det av humanitära skäl, vilket

bara gäller för 12 månader i taget. Rättssäkerheten för asylsökande bedöms vara låg. Underrätterna tar sällan hänsyn till individuella asylskäl, och överklaganden avslås utan vidare kommentarer trots uppenbara brister i tidigare beslut. Lagstiftningen har dock utvecklats och en asyllagstiftning från 2004, utarbetad i samarbete med FN:s flyktingkommissariat (UNHCR), gör det möjligt för asylsökande att få full flyktingstatus i landet. En ny utlänningslag träder i kraft i januari 2008, då också anslutande regleringar ska ha utarbetats.

Antalet internflyktingar sedan konflikten 2001 sjunker kontinuerligt, från ursprungligen 74 000, och uppgick i juli 2007 till 785, enligt Norska flyktingrådets Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC).

Av de människor som flydde från den jugoslaviska federationen (Kosovo) 1999 har de flesta återvänt. Enligt den senaste statistiken från juli 2007 återstår 1 445 flyktingar och asylsökande, av vilka de allra flesta är romer, 176 återvändande flyktingar, 762 statslösa personer, samt 479 andra skyddsökande. UNHCR ger dessa flyktingar visst direktstöd. En jämförelse med 2005 visar att antalet flyktingar är i huvudsak oförändrat. Regeringen är angelägen om att försöka att sända åter flyktingar från Kosovo, vilket dock blir möjligt först när Kosovos status har lösts.

Samtliga personer som flydde från Makedonien under den väpnade konflikten 2001, närmare 70 000 personer, har återvänt. Antalet etniska makedonier som tvingades lämna sina bostäder och blev internflyktingar inom Makedonien uppskattades som mest till 75 000. Av dessa hade i juli i år 785 ännu inte kunnat återvända.

Inrikesministeriet samarbetar väl med internationella organisationer, i första hand UNHCR och Europarådet. En rad utbildningsinsatser har genomförts genom framförallt Stabilitetspaktens försorg och flyktingmottagandet har successivt förbättrats. Antalet utestående asylansökningar har minskat avsevärt - från 7003 år 2005 till 205 i mitten av 2007.

19. Funktionshindrades rättigheter

Makedonsk lagstiftning förbjuder diskriminering på grund av funktionshinder. Det finns ett trettiotal lagar och därtill hörande förordningar som reglerar funktionshindrades rättigheter. Problemet är att lagarna är osammanhängande och i många fall föråldrade. Även på detta område pågår en utveckling av lagstiftningen.

Funktionshindrade tillhör en marginaliserad grupp i Makedonien och diskrimineras i såväl arbetslivet som inom hälso- och utbildningssektorn. Ytterst få funktionshindrade syns utanför hemmet och vardagslivet ute är inte anpassat till deras villkor.

Den allmänna bedömningen är att det finns en politisk vilja för att förbättra de funktionshindrades situation, men att kapacitet och kunskap saknas. Utvecklingen av alternativa vårdformer är mycket begränsad. En viss metodutveckling pågår, bland annat med stöd av Världshälsoorganisationen (WHO). Företag som anställer funktionshindrade personer får statligt stöd i form av skattelättnader samt bidrag till löner och arbetsutrustning. Decentraliseringen innebär att kommuner nu får ett utökat ansvar för att möta funktionshindrades behov. Personer med mentala funktionshinder anses vara den mest utsatta gruppen och lever ofta under mycket svåra förhållanden.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

FN:s generalsekreterares särskilda sändebud för mänskliga rättighetsförkämpar (Human Rights Defenders) har nyligen besökt landet och redovisat följande slutsatser:

Makedonien har gjort betydande framsteg sedan 2003 då FN-representanten senast besökte landet. Särskilt framhävs framsteg inom det civila samhället. Dock konstateras att de olika MR-organisationerna inte förmått att etablera sig som en mer enhetlig social kraft. MR-lagstiftningen sägs vara tillfyllest men tillämpningen brister. Myndigheterna bör vara mer lyhörda för klagomål, synpunkter och förslag från civila samhället. MR-försvarare bör ges en mer permanent roll i beredning av lagstiftning och utformning av politik, MR-försvare saknar alltså möjlighet att besöka anstalter och polisstationer och den disciplinära tillsynen av poliskåren inom inrikesministeriet bör kompletteras med en extern övervakningsmekanism

Icke-statliga organisationer kunde under året verka fritt i landet, och uttrycka sina åsikter. Det händer dock att organisationer i sitt undersökande arbete vägras information av myndigheterna och de får inte heller tillträde till anstalter och institutioner.

Av de cirka 5 000 icke-statliga organisationer som finns registrerade i Makedonien finns ett tiotal välkända och aktiva sådana som ägnar sig åt att bevaka efterlevnaden av mänskliga rättigheter. Bland dessa märks särskilt det lokala ”Transparency International”, makedonska Helsingforskommittén och MOST, som arbetar med demokratifrågor och valövervakning. De två förstnämnda har dock under året drabbats av interna stridigheter. I fallet Transparency International har det gått så långt att organisationen splittrats i

två konkurrerande organisationer. Sådant skadar förstås trovärdighet och anseende.

Ytterst få icke-statliga organisationer (NGO) är medlemsbaserade och många fungerar mer som konsulter än som övervakare av rättigheter. organisationerna är nästan helt beroende av utländskt stöd, och utgör även en alternativ, ofta relativt välbetald, sysselsättning för många unga och språkkunniga personer. Givarsamfundets agenda styr således i mångt och mycket utvecklingen av hur organisationerna kommer att verka i fortsättningen.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

EU har stött Makedonien inom MR-området dels genom polismissionen Proxima och EUPOL, dels via dess stödprogram CARDS, som är EU:s utvecklingsinsatser på Balkan

Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) har ett mycket omfattande program i Makedonien mot människohandel, kapacitetsbyggande inom rättsystemet (inklusive ombudsmannen och frivilligorganisationerna), rättsreform och rättstjänster.

EU och USA ger stöd till rättsreformer, som utgör en central del av EU-respektive NATO-närmandet. Vidare bidrar framförallt OSSE med rådgivning i reformer av landets rättssystem. Flera FN-organ finns representerade i landet, bland andra FN:s flyktingkommissariat (UNHCR), FN:s utvecklingsfond (UNDP), FN:s barnfond (UNICEF), FN:s utvecklingsfond för kvinnor (UNIFEM) och Världshälsoorganisationen (WHO). Vidare är EU:s observatörsmission i Makedonien, EUMM, Amnesty International, Human Rights Watch och International Crisis Group exempel på organisationer som noga följer utvecklingen i landet.

Sverige är verksamt i främjandet av mänskliga rättigheter i Makedonien genom sina multilaterala bidrag till FN-organ, till exempel FN:s utvecklingsfond, UNDP, och FN:s barnfond UNICEF. Bilateralt stödjer Sverige, genom Sida, främjande av mänskliga rättigheter via ramavtal med Svenska Helsingforskommittén, Olof Palmes Internationella Centrum och Kvinna till Kvinna. Dessa organisationer samarbetar i sin tur med lokala fria organisationer. Sida ger även direktstöd till ett flertal organisationer som arbetar med att förbättra situationen för de svagare etniska grupperna, och för att öka integrationen och förståelsen mellan samtliga etniska grupper i Makedonien, med särskilt fokus på barn och ungdomar. Via IOM stödjer Sverige arbetet mot människohandel i regionen och via OSSE ges stöd till Ombudsmannainstitutionen.